

د زانم کښه رمدې شي کاتې باسي
 د مېرمن د کښې م - 1 - د . گران
 سه باح

بہشتی پیکارم

ئۆمەم ئانى مەدەرن ھەردەم لێ گۆشەکردن دایە. ئۆی ئۆمەم ئانى پەستەمەدەرن و مەتەمەدەرن؟ ھەر نایەتە باس، گۆشە ئۆمەم ئانى خەراتە. گۆلانى دنیا لێ سەرەتای سەدەى بیست بەنداوی ئۆمەم ئانى کلاسیکیان شکاند، کورد نەبە خەریکە لێ بەنداوی کەدا دەخنکەت. لێ فەزای ئۆمەم ئانى گۆلاندە، ئۆمان لک و پەپی دەرکرد و دەیان ژانری لێ زە. فەزاکە زەر لێ وە فروانتەر بە کتەبەک و دووان و دەیان وەوما بەکرەت. کوردیش تەنە کلاسیک بە ئۆمان دەزانەت.

بـ هيج جـ ر ک کلاسيک ت ناک م و، چونک کلاسيک مندا دان بـ
هـ موو ژانر کانى ئ د ب، بـ م خولان و لـ بازنى کلاسيک وات
پـ شن ک وتن. بواری سـ ر کی (مـ یجـ ر) دکـ تراکم لـ زانکی کانز س
لـ ئـ مریکا لـ ژنامـ وانى بوو، بـ م بواری لاو کی (ماينـ ر)
لـ سـ ر نویسنی (فیکشن) مان بوو. کلاس نـ بوو زگم بـ ئ د بـ بی خـ مان
نـ سووتـ. وای خـ فـ تم لـ خواردوو. لـ ناخـ و د گریام بـ
هـ ژاريمان لـ مان، جـ ر کانى، ژانر کانى، تـ کنیک و گر و
تـ ماکانى، زمان هـ ر هیچ. تـ ماشاک، مـ نهـ جى خو نندمان هـ ر
کلاسيک، سیستمى حوکم انیمان هـ ر کلاسيک، سیستمى ئیدارى و دارايى
و بانکى و امياريمان هـ ر کلاسيک. د بـ ئ د ب، لـ ئ د بـ بیش، د بـ
مان ئـ م چـ بشکـ نـ ت.

با واز له نووز و گله ییان بهنم، کاتی کارکردنه. گرنگ نه م پرسیاره یه: ده توانم چی بکه م و چیم په ده کره؟ نه نگه شته که به شته که بکه یه نه گره نه ماننوسانی کورد هه مان پرسیار له خه یان بکه نه. هه موومان ده زانین نه وشه نه مان چه نه، جا له باتی ده رده ده، با قه و باسکی له هه که نه یه.

لە زنجیرە باسەکاندا، هەوێ ددەم باسی ئێمانی سەردەمی مەتەمەدەرن بکەم، نموونەشیان بە بهەنمەو. لەم باسەدا، ئێمانی خێیانی زانستی دەناسەنم، بە کورتکردنەوە پێی ددەم (خەز)، ئینگلیز بە کورتی پێی ددەم سايفایان ئێس ئێف. خێکی ددەم لەم سەردەمی کە ئێمان و بە مووچەییەدا چیت داوە لە ئێمان، ئێوە ئێمانی خێیانی زانستیش. پێم وایە کەمێ ئێمان و ئێوەوونی خۆنەری ئێمان لە ئێوە کورداندا، کوردی

ک‌م ی‌ک‌م خ‌زی نویو؟ کام م‌مان ی‌ک‌م خ‌ز بوو؟ ئ‌مان م‌ای‌ی مشوم‌ن. تو‌ژ‌ران ک‌ک نین. ه‌ند‌ پ‌یان وای‌ "ترو ست‌ری" ی‌ک‌ی لوسیان ل‌ چ‌خی ک‌ن ی‌ک‌م خ‌ز ب‌ت (فر‌دریک، ۱۹۷۶؛ گ‌ن، ۱۹۸۸). ئ‌روین (۲۰۰۳) پ‌ی وای‌ ه‌ند‌ چ‌ی‌کی ناو ه‌زار و ی‌ک ش‌وی ع‌ر‌بی، چ‌ی‌کی "ب‌وی داری بامبو" ل‌ س‌دی د‌ و "الرسال‌ الکامل‌"ی س‌دی س‌زدی ئ‌بن ن‌ف‌س توخمی خ‌زبان ت‌دای‌. ل‌ س‌رد‌می ش‌ی زانستی و ش‌نگ‌ریدا، ئ‌یسا‌ و کارل "س‌منی‌م‌"ی ج‌هانس ک‌پ‌ل‌ر (۱۶۳۴) ب‌ ی‌ک‌م خ‌ز داد‌ن‌ن. م‌مان‌ک‌ باسی گ‌شت‌ک د‌کات ب‌ س‌ر مانگ‌، چ‌ن ل‌و‌و‌و ز‌وی د‌جو‌ت (ئ‌یسا‌، ۱۹۷۷).

دوای گ‌ش‌س‌ندی م‌مان ل‌ س‌دی ه‌ژد‌دا، "ف‌انکستاین" و "ز‌ لاست مان‌"ی م‌ری ش‌لی ب‌ ی‌ک‌م خ‌ز داد‌ن‌ن (ئ‌الد‌ریس، ۲۰۰۱). چ‌ند چ‌ی‌ک‌کی ئ‌دگار ئ‌لان پ‌ توخمی خ‌زبان ت‌دای‌. کار‌کانی ئ‌ول‌س‌ ف‌رن‌ ب‌ خ‌زی ورد و ت‌ر داد‌ن‌ن، ل‌وان‌ش "بیست ه‌زار سوپا ل‌ ژ‌ر د‌ریا" (۱۸۷۰). ئ‌ول‌س‌ ب‌ دروستک‌ری خ‌ز حس‌ب د‌ک‌ت.

ه‌ند‌ "ک‌میک‌ل و‌دینگ‌"ی ج‌ن قال‌نتاین ئ‌ند‌ریا (۱۶۱۶) ب‌ ی‌ک‌م خ‌ز داد‌ن‌ن، یان "یوت‌پ‌یا"ی ت‌ماس م‌ر (۱۵۱۶). ب‌ام ئ‌اد‌م ر‌ب‌رتس، خ‌زنوس و م‌م‌ستای زانک‌، پ‌ی وای‌ ئ‌مان‌ سیحر و ف‌نتازیا و نازانستین. تو‌ژ‌ران ه‌رچی پ‌ش "ف‌انکستاین"ی ش‌لی نوسراو‌ ب‌ نیوچ‌ خ‌ز د‌یانخو‌ن‌و‌. ز‌ریان ک‌کن ل‌س‌ر "ف‌انکستاین" و‌ک‌ ی‌ک‌م خ‌ز (ک‌ووک و ئ‌وانی تر، ۲۰۰۲).

ز‌ر ل‌ خ‌ند‌گران ئ‌چ‌ ج‌ی و‌ز ب‌ شکس‌پیری خ‌ز داد‌ن‌ن. ه‌ند‌کی تر ب‌ باوکی خ‌ز ناوی د‌ه‌ن‌ن. ه‌ند‌ ل‌ کار‌کانی ئ‌مان‌ن: م‌کین‌ی کات (۱۸۹۵)، دوورگ‌ی د‌کت‌ر م‌ر (۱۸۹۶)، پ‌اوی نادیار (۱۸۹۷) و ج‌نگی ج‌هان‌کان (۱۸۹۸)، باسیان ل‌ داگیرکردنی ز‌وی ل‌ل‌این خ‌کی ه‌سار‌ی تر، ل‌ ون‌وون و پ‌ش و پ‌اشی کات د‌کرد.

ئ‌مان‌ش ب‌ خ‌زی ژدی س‌دی بیست داد‌ن‌ن: "ج‌هانی نو‌ و ئ‌ازا"ی ئ‌لد‌س هیوکس‌لی (۱۹۳۲)، ی‌ک‌ک‌ ل‌ گ‌رنگ‌ترین م‌مان‌کانی ئ‌ینگلت‌ا‌. ه‌ند‌ م‌انی ک‌رت ف‌اناگ‌ت، "ف‌هرنایت ۴۵۱"ی براد‌ب‌ری، "ک‌ت‌ای‌ مند‌ای"ی ئ‌ارس‌ر سی کلارک. "کلاود ئ‌تل‌س‌"ی د‌یف‌د‌ میشل‌، "ج‌هانی ی‌شتوو"ی نیک ه‌ارکاوی (۲۰۰۸)، "خواو‌ند‌ ب‌ردین‌کان"ی ج‌ن‌ت وینت‌رس‌ن (۲۰۰۷). چ‌اک‌ترین خ‌زنوس ئ‌یسا‌ ئ‌اسیم‌ف‌، ل‌ ماو‌ی چ‌ل سا‌ کارکردنیدا، ۵۰۰ کت‌بی نوی و ئ‌دیت کرد. ئ‌یسا‌ ب‌ ی‌ک‌م جار ب‌تی ه‌نای‌ ناو دنیای خ‌ز.

خ‌ز ل‌ س‌ر‌ت‌ای س‌دی بیست پ‌ر‌ی زیاتری پ‌ درا. گ‌ش‌ی خ‌رای

زانست و تـکنـلـلـژیا (خـز)ی خـرا برد پـشـو. ل ۱۹۲۶، هیگـ
گیرمسباک یـکـم گـفـاری تایـبـت بـ چـیـکـیـلی خـزى دانا بـ ناوی
ئـمـ یـزینـگ سـتـری، ئـسـتـ چـندان خـا تـی شایستـ هـن بـ چـیـکـی کی خـز،
لـوانـش خـا تـی هیوگـی ئـدـبی.

ژانر و تـماکانی خـز

تـماکانی خـز لـ سـدـی بیست و بیست یـکـدا ئـمانـن: پرسى ژینگـ،
کـمپـیوتـر و ئینتـرنـت، فراوانبوونی گـردوون، بایـتـکنـلـژیا،
نانـتـکنـلـژیا، کـمـگـی نو. بـت، مـرـفی دـسـکرد، کـپـکردنی
مـرـفی، زیرکـی دـسـکرد و مـلـلانـیان لـگـ مـرـفی. داها توو، بـشـایى
ئاسمان، مـرـفی سـیر و بـگانـ، سیستمى سیاسى نو و جیاواز،
تـلـپـرتـیشن، خـراتـر لـ ووناکی.

خـز لـم دوو دـیـی کـتـاییدا ژانری تری لـ بوو تـو. سـتـیمپـنـک،
باس لـ تـکنـلـژیا و هونـری دیزاین و دیکـر دـکات. بایـپـنـک، لـ
سایـرپـنـک و ها توو، باس لـ بایـتـکنـلـژیا و بایـهاکـرکان
دـکات. ژانری “مـندـین” باس لـ زوی و هـسارکـانی دـوری خـز
دـکن، چـن پـیوـندی دـکن بـ مـرـفی سـر هـسارکـی تر.

ژانرکـانی تر ئـمانـن: سـربازی، فـمینـستی، ژینگـی، بـشـایى
ئاسمان، ترس، سوپـرپـا ووان، توخمى فـنـتازیا شى لـگـ تـکـنـ دـکن.
خـزى فـمینـستی باس لـ پرسى کـمـمـایـتی و بـی جـنـدـر و
نایـکـسانی جـنـدـری دـکات. خـزى ژینگـی باس لـ گـرمـبوونی زوی و
گـانـی کـشـوهـوا دـکات، ئـسـتـ گـلـ زانکـ ئـم جـر بـمانـن
دـخوـنن.

خـزى سیاسى وک “۱۹۸۴”ی جـرج ئـروـل، جـری دیستـپـایـ، لـ دژى
حکومت و دـسـا تـتـالیتار. فیلمى “ئـفـتـار”ی جـیمـس کامیرـن
لـ دژى ئیمپریالیزم، دژى داگیرکاری ئـمـریکی و ئـورویپـی.

هـنـد پـیان وایـ خـز کار لـ ژیان و کـمـلـگـ دـکات، وک کارکـانی
ئارسـر سی کلارک و ستار تـرک. دـزگـی زانستى نیشتمانى ئـمـریکی
پرسپـیـکی کرد (۲۰۰۱) لـسـر ئـوانـی خـز دـخوـننـو. دـرکـوت
خـز زیاتر هانی خوـنـر دـدات کاری زانستى بخوـنـنـو. کارل ساگان
دـتـ خـز کار لـ ئـسـتـر ناسان دـکات، بـیـرکـی باشیان پـ دـدات
بـ توـژینـو. ئـگـر بـو زاناکان لـ ساى ۱۹۸۱ دا بـمانى “زـ دارک
ئایس”ى دین کوونتزیان بـ هـنـد وـرگـرتـبا، دـمـکـ بوو چارـسـریان بـ
فایـرـسی کـنـنا دـزیبوو و. بـمانـکـ باس لـ فایـرـسـک دـکات بـ
ناوی (یوهان-۴۰۰)، زـر بـ کـنـنـای خـمان دـچـت.

لـ سـردـمی زیرکـی دـسـکرد و سکرین و زانستى تـکنـلـژیدا، ناکرـ

خزت نه بـت. هـرچـند دوو سه هـو هـو بوو، بـام بـس نـن. يـكـم
مانم بـ ناوي "شاخوـنـبـري سهـرکرد" لـ ۲۰۰۲ دا نوسي، لـ دوو
نـري چاپـدا نـزيكـي پـنج هـزار دانـي لـ فرـشـرا. مانـكـ
فـنتازيا يـ، بـام گـلـ توخمي خـزي تـدايـ. كـواتـ خوـنـر تام لـ
خـز دـكات. نـستـ، دواي توـژـينـو و خوـنـنـو يـكي زـري زانـستي و
تـكـنـلـژي و گـردووني، مانـكـي خـيا يـ زانـستيم بـمزووانـ ئامادـ
دـبـت بـ چاپ. با بزانيـن چـن پـشوازي لي دـكـرت.

د. گـران سهـباح

سهـرچاوـكان:

- Asimov, "How Easy to See the Future", Natural History, 1975.
- Crook, Nora, Gen. Ed. Mary Shelley's Literary Lives and Other Works. 4 vol. London: Pickering and Chatto, 2002.
- Gunn, James E., The New Encyclopedia of Science Fiction, Viking, 1988, p. 249, calls it "Proto-Science Fiction."
- Fredericks, S.C.: "Lucian's True History as SF", Science Fiction Studies, Vol. 3, No. 1 (March 1976), pp. 49–60
- Heinlein, Robert A.; Cyril Kornbluth; Alfred Bester; Robert Bloch (1959). The Science Fiction Novel: Imagination and Social Criticism. University of Chicago: Advent Publishers.
- Irwin, Robert (2003). The Arabian Nights: A Companion. . pp. 209–13.
- Marg Gilks; Paula Fleming & Moira Allen (2003). "Science Fiction: The Literature of Ideas". WritingWorld.com.
- Prucher, Jeff (ed.). Brave New Words. The Oxford Dictionary of Science Fiction (Oxford University Press, 2007) page 179.
- Von Thorn, Alexander (August 2002). "Aurora Award acceptance speech". Calgary, Alberta.
- Wingrove, Aldriss (2001). Billion Year Spree: The History of Science Fiction (1973) Revised and expanded as Trillion Year Spree (with David Wingrove)(1986). New York: House of Stratus